

УДК 311.2:330.3

Сливінська О. Б., к. е. н, доцент кафедри обліку і аудиту
Відокремлений підрозділ Національного університету біоресурсів і
природокористування України «Бережанський агротехнічний інститут»
oksanasluvinska@ukr.net

Качмар О. В., к. е. н, доцент кафедри обліку і аудиту
Відокремлений підрозділ Національного університету біоресурсів і
природокористування України «Бережанський агротехнічний інститут»
oksana_kyluk@ukr.net

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПОКАЗНИКИ ЯК ОБ'ЄКТ СТАТИСТИЧНОГО СПОСТЕРЕЖЕННЯ

Анотація. У статті розглянуто статистичне спостереження як один із головних методів статистики і як одна з найважливіших стадій статистичного дослідження. Визначено, що особливу роль у визначенні рівня економічного розвитку регіону відіграють традиційні показники, що оцінюють рівень виробництва і споживання благ і зростання цього рівня з розрахунку на душу населення.

Ключові слова: соціально-економічні показники, статистика, соціально-економічна статистика, статистична інформація, об'єкт спостереження, статистичне спостереження.

JEL code classification C44

Slyvinska Oksana, Ph.D., Ass. Prof.
SS NULES of Ukraine "Berezhany Agrotechnical Institute"
oksanasluvinska@ukr.net
Kachmar Oksana, Ph.D., Ass. Prof.
SS NULES of Ukraine "Berezhany Agrotechnical Institute"
oksana_kyluk@ukr.net

SOCIO-ECONOMIC INDICATORS AS AN OBJECT OF STATISTICAL OBSERVATION

Abstract. The system of socio-economic indicators and the methodology of their determination helps to identify patterns, analyze them, draw conclusions and make decisions.

Socio-economic indicators examine all possible aspects of socio-economic life, paying the main attention to those which at this stage of social development constitute the most acute social interest and the main problem in relation to which help is needed.

Socio-economic indicators help predict the future development and change of social processes in society when developing perspectives in accordance with social policy.

The social orientation of the economy, the combination of market methods of management with state regulation of the economy are an important feature of the functioning of the socially oriented market economy of most developed countries.

Today in our country there are all potential opportunities for building a socially oriented national model, but, it should be especially emphasized, on the basis of changes in the economic strategy, consisting in the importance of structural and industrial policy taking into account the functional integrity of the market system, and carrying out privatization as a factor of increasing the economic efficiency. The level of our economic development is still significantly below the average world standards and below many neighboring countries. Weaknesses and shortcomings remain in socio-economic realities.

Any region can be represented in the form of a socio-economic system, which is determined by the functioning of social and economic activities in the territory of this region. The socio-economic system of the region represents a set of interconnected components: economic and social subsystems.

A special role in determining the level of economic development of the region is played by traditional indicators that assess the level of production and consumption of goods and the growth of this level on a per capita basis. Indicators of life expectancy, the level of health of the population, the level of education and qualification, as well as indicators of structural changes in production and society are no less important.

Keywords: *socio-economic indicators, statistics, socio-economic statistics, statistical information, object of observation, statistical observation.*

Постановка проблеми. Для ринкових умов важливим завданням є оцінка соціально-економічного розвитку країни та її регіонів. Для цього розвитку необхідні повні та достовірні дані про соціально-економічний стан регіону, його перспективи та можливості. Без наявності таких даних неможливо розробити стратегію розвитку регіону або подолати диспропорційність соціально-економічного його розвитку.

Як свідчить практика, для аналізу соціально-економічного стану регіону використовуються такі ж показники, що й для аналізу стану економіки країни в цілому: валовий регіональний продукт (ВРП), доходи населення з урахуванням їх купівельної спроможності, національне багатство регіону, у тому числі споживче майно.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тематика є актуальною, її проблемами займалися багато науковців, зокрема, Т. В. Уманець, А.Т. Мармоза, С. О. Матковський, В. Б. Захожай, В. С. Федорченко, Р. М. Моторин, А. З. Підгорний, О. Г. Милашко, О. П. Русев, О. М. Гай, О. Г. Осауленко та ін. Однак існує багато питань, які потребують додаткового роз'яснення та вирішення.

Формулювання цілей статті. Метою даної статті є дослідити роль і місце соціально-економічних показників для оцінки розвитку країни та її регіонів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Статистика, що означає облік, врахування та вивчення масових, насамперед соціально-економічних, явищ та процесів, виявляє та вимірює притаманні їм закономірності, які відрізняються між собою за їхніми кількісними значеннями та за змістом ознак, що вивчаються. Статистика об'єднує принципи і методи роботи з масовими числовими даними –

кількісними характеристиками зазначених явищ і процесів [1, с. 3; 2 с. 9,13].

Специфічною ознакою статистики є кількісна сторона суспільних явищ у конкретних історичних умовах, які пов'язані з конкретним місцем і часом. Статистика вивчаючи кількісну сторону явищ, відображаючи її у числах-показниках, характеризує цим конкретну міру явищ. Водночас вона встановлює загальні властивості, виявляє схожість і різницю окремих властивостей властивостей досліджуваних об'єктів, групує їх, виявляючи певні типи процесів і явищ, які вивчаються [1, с. 4]. Статистика, предметом якої є розміри і кількісні співвідношення між масовими суспільними явищами, закономірності їх формування, розвитку, взаємозв'язку, вивчає кількісну сторону суспільних явищ і не поодинокі, а масові явища [2, с. 13]. Таким чином, статистика не може розвиватися та збільшувати свій методологічний арсенал без врахування надбань і потреб теоретичних наук про суспільство.

Фундаментальні суспільні науки не можуть вивчатися без достовірності кількісної інформації. В свою чергу, статистика як суспільна наука не може розвиватися окремо від теоретичних наук про суспільство, зокрема економічної теорії [1, с. 5]. Статистична наука має прямий зв'язок з економічною теорією, але не базується на її основі. Таким чином, не спроможна надати достовірну характеристику явищам і процесам, розробити найважливіші показники.

Статистичне спостереження виступає одним із головних методів статистики і однією з найважливіших стадій статистичного дослідження [3]. Цей етап є надзвичайно важливим, бо саме від отриманих результатів буде залежати подальший хід дослідження.

Статистичне спостереження має бути ретельно продуманим і чітко організованим від початкової до завершальної стадії-отримання підсумкових матеріалів.

Статистична інформація – це сукупність статистичних даних, що відображають соціально-економічні процеси і використовуються в процесі управління економікою. Статистична інформація – це первинний статистичний матеріал, який формується в процесі статистичного спостереження, групується, аналізується, узагальнюється і на основі якого робляться висновки [4].

Статистичне спостереження – це планомірний, науково організований збір даних про явища і процеси суспільного життя шляхом реєстрації по заздалегідь розробленій програмі спостереження. У процесі статистичного спостереження одержують первинну статистичну інформацію, яка потрібна для здійснення функцій статистики [5].

Спостереження не завжди буває статистичним (наприклад, спостереження за якістю продукції на ринку не є статистичним). Спостереження буде статистичним тоді, коли:

– вивчаються статистичні закономірності (ті закономірності, які проявляються в масовому процесі у великій кількості одиниць сукупності)

– ведеться реєстрація фактів, які заносяться у відповідні документи і підлягають подальшому аналізу.

Отже, можна додати, що статистичне спостереження повинно бути: масовим, планомірним, мати певний характер повторюваності (одноразовим, періодичним або систематичним) [4].

Статистичні спостереження мають чітко визначену практичну мету – збирання достовірної інформації для виявлення та встановлення закономірностей стану та розвитку явища та процесів [1, с.16]. Завдання спостереження полягає в одержанні у найкоротший строк повної і вірогідної інформації про досліджувані факти. При підготовці спостереження, оскільки мета обстеження визначає його об'єкт, слід

чітко визначити та встановити об'єкт спостереження.

Під об'єктом спостереження розуміють будь-яку статистичну сукупність соціально-економічних явищ та процесів, що підлягають обстеженню. Чітке визначення суті та меж об'єкта запобігає різному тлумаченню результатів обстеження. Для цього застосовують поняття ценз. У статистиці "ценз – це набір кількісних обмежувальних ознак, відповідно до яких робляться узагальнюючі висновки про відповідність об'єкта меті спостереження [1, с.16].

Соціальне життя суспільства є сукупністю процесів, кожен з яких породжується численними соціальними явищами, їхнім перебігом у часі та просторі.

Соціально-економічна статистика досліджує всі можливі аспекти соціально-економічного життя, приділяючи головну увагу тим, які на даному етапі суспільного розвитку становлять найгостріший соціальний інтерес та головну проблему стосовно яких потрібна допомога.

Використовуючи звичайні її методи й засоби досліджень, соціально-економічна статистика повинна прогнозувати на майбутнє розвиток і зміну соціальних процесів у суспільстві при розробці перспектив відповідної до соціальної політики.

Завдання методологічного плану в соціально-економічній статистиці пов'язані з вивченням соціально-економічного життя суспільства та переходом вітчизняної статистики на нові стандарти. До цих завдань належать такі:

- вдосконалення системи соціальної статистики, заснованої на методологічних підходах до вивчення соціально-економічного розвитку суспільства, елементи якої перебувають у взаємозв'язку і взаємозалежності;

- удосконалення методологічних прийомів статистичного спостереження та збору його аналізу в інформацію про соціально-економічні процеси;

- розробка й впровадження у практику нових статистичних показників, які б давали змогу не лише

характеризувати сутність окремих соціальних явищ і процесів, а й оцінювати їхній вплив на кінцеві результати розвитку суспільства;

- розширення й відкритість досліджень соціально-економічного життя для більш повного та усебічного виявлення причин соціальних процесів;

- удосконалення статистичних методів обробки й аналізу суспільного поняття;

- побудова й аналіз моделей соціально-економічних процесів для виявлення та вимірювання взаємодії елементів суспільної системи.

До показників економічного потенціалу належать: кількість населення, трудові ресурси, обсяги ВВП, національного доходу (НД), обсяги основного капіталу та ін. Усі ці показники характеризують розвиток продуктивних сил регіону насамперед з кількісного боку.

На відміну від економічного потенціалу рівень соціально-економічного розвитку регіону може виражатися через обсяги виробництва і споживання ВВП, НД, матеріальних благ і послуг на душу населення, рівень продуктивності праці. Соціально-економічний розвиток регіону характеризує якісний стан суспільного виробництва, природних і людських ресурсів.

Основні показники економічного і соціального розвитку регіонів складають окремий самостійний розділ Державної програми економічного і соціального розвитку України. Цей розділ являє собою регіональний зріз Державної програми і дає уявлення на основі ретроспективних даних про наступні зміни у розвитку соціально-економічних процесів у територіальному аспекті. Основні показники соціально-економічного розвитку регіонів відображають найважливіші регіональні відтворювальні цикли і характеризують їх територіальні зміни.

Система основних загальноекономічних показників, які підлягають аналізу, визначається програмами і планами розвитку господарства регіонів і країни в цілому і

підлягають статистичному обліку. До складу цих показників включено найвагоміші, які дають уявлення про зміни рівня життя і соціального захисту населення, раціонального використання ресурсів (природних, трудових і фінансових), підвищення ефективності виробництва, темпів структурних перетворень в економіці та ін.

З метою розкриття найважливіших тенденцій і проблем у розвитку господарських комплексів регіонів проводиться структурний аналіз стану соціально-економічної ситуації. Основна увага приділяється аналізу тих процесів, які негативно вплинули на ефективність виробництва у провідних галузях економіки і рівні життя населення. Також вказуються і позитивні тенденції, які відбуваються в регіонах у зв'язку з реформуванням економіки, розвитком підприємництва, виконанням програмних заходів Уряду та місцевих органів влади.

До основних показників соціально-економічного розвитку регіону належать: середньорічна чисельність населення; чисельність працівників, зайнятих у народному господарстві; валовий внутрішній продукт; обсяг продукції промисловості; виробництво товарів народного споживання; валова продукція сільського господарства; обсяг капітальних вкладень за рахунок усіх джерел фінансування; доходи місцевих бюджетів; видатки місцевих бюджетів; грошові доходи населення; обсяг роздрібного товарообігу; обсяг реалізації платних послуг населенню; обсяг експорту товарів; баланси основних видів промислової і сільськогосподарської продукції; середні ціни на основні види продукції.

У цій системі ВВП є основним показником розвитку економіки регіону. Згідно з методикою Мінстату, він розраховується за трьома методами: виробничим, розподільчим і кінцевого використання. Слід зауважити, що для прогнозування використовується виробничий метод розрахунку.

На особливу увагу тут заслуговує аналіз економічного потенціалу регіону,

який може здійснюватися за допомогою визначення загального рівня економічного розвитку і за компонентною оцінкою окремих складових потенціалу і ступенем їх використання. До функціонального складу економічного потенціалу входять такі елементи: науково-інформаційний, трудовий, природно-економічний, виробничий, організаційно-управлінський, споживацький.

Подібний аналіз дає змогу визначити такі характеристики, як місткість розміщення ресурсів і виробництва, ефективність ресурсних обмежень, сприйнятливості регіону до інновацій. Аналіз також має надати оцінку ступеню використання наявних ресурсів, або потенціалу (розуміється рівень фактичного застосування потенціальних можливостей регіону), інерції економічного зростання і соціально-економічних параметрів.

Щодо оцінки ступеня використання потенціалу, то існують методи як статистичного, так і експертного характеру, які дозволяють зробити це без визначення абсолютного значення потенціалу. Масштаби застосування цих методів досить широкі, бо існують випадки, коли тільки таким чином і можна оцінити ступінь використання потенціалу регіону. Вся проблема полягає в тому, що

економічний потенціал регіону, як і потенціал будь-якої іншої системи, не має чітких кількісних критеріїв та інструментів виміру, тому дослідникам слід завчасно домовитися, яким чином і на основі яких критеріїв вимірюватиметься потенціал. Обов'язковою умовою тут є порівнянність результатів аналізу складових економічного потенціалу (виробничих, інфраструктурних, природно-ресурсних тощо).

Особливу роль у визначенні рівня економічного розвитку регіону грають традиційні показники, що оцінюють рівень виробництва і споживання благ і зростання цього рівня з розрахунку на душу населення (валовий національний дохід (ВНП), валовий внутрішній продукт (ВВП), реальний ВНП на душу населення, темпи зростання цих показників).

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином тільки економічні показники, якими є ВВП, душевий дохід, продуктивність праці і темпи їх зростання, не можуть повною мірою оцінити соціально-економічний розвиток регіону. Не менш важливі показники тривалості життя, рівня здоров'я населення, ступені його освіти і кваліфікації, а також показники структурних змін у виробництві і суспільстві.

Список літератури:

1. Статистичне спостереження. URL: <http://wiki.tntu.edu.ua> (дата звернення: 12.11.2022)
2. Опря А.Т. Статистика: навч. посіб. URL: <http://pidruchniki.com/1584072030734/statistika/statistika> (дата звернення 12.11.2022).
3. Довгальова О.В. Управління малим бізнесом: підручник. Донбас. нац. акад. буд-ва і архіт. Макіївка; Донецьк: Цифрова типографія, 2011. 298 с.
4. Методика формування вибіркової сукупності звітних одиниць у структурному обстеженні малих підприємств. Наказ Державного комітету статистики України від 29.12.2010 № 536. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/metod_po_log/metod_doc/2010/536/metod.htm (дата звернення 14.11.2022).
5. Основні поняття статистики. Ймовірність. Сукупність. Вибірка. URL: <http://ukped.com/statti/onpd/3056-osnovni-poniattia-statystyky-ymovirnist-sukupnist-vybirka.html> (дата звернення 18.11.2022).
6. Уманець Т. В. Загальна теорія статистики: навч. посібник Київ: Знання, 2006. 239 с.
7. Мармоза А. Т. Практикум з математичної статистики: навч. посібник. Київ: Кондор, 2009. 221 с.
8. Матковський С. О. Статистика: навч. посібник. Львів: Новий Світ, 2009. 127 с.
9. Захожай В. Б., Федорченко В. С. Теорія статистики : навч. посібник. Київ : МАУП, 2006. 264 с.
10. Моторин Р. М. Міжнародна економічна статистика : підручник. Київ : КНЕУ, 2004. 324 с.
11. Підгорний А. З., Милашко О. Г., Русева О. П. Міжнародна статистика : навч. посібник. Одеса : ОНЕУ, рогапринт, 2012. 162 с.
12. Гай О. М. Окремі аспекти розвитку національної статистики на сучасному етапі. 2008. URL: <http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/2459/1/16.pdf-2008> (дата звернення 19.11.2022).

13. Осауленко О. Г. Офіційна статистика в системі національної інформаційної безпеки : монографія. Київ : Август Трейд, 2017. 295 с.
14. Шестерняк М. М. Сучасні тенденції розвитку національної статистики. *Інноваційні економічні механізми для розвитку підприємств, регіонів, країн* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 15–16 лютого 2019 р. Київ, 2019. С. 111–115.

References:

1. Statistical observation, available at: [http:// wiki.tntu.edu.ua](http://wiki.tntu.edu.ua) (accessed: 12 November 2022).
2. Opria, A.T. (2010), Statystyka [Statistics], available at: <http://pidruchniki.com/1584072030734/statistika/statistika> (accessed 12.11.2022).
3. Dovhal'ova, O.V. and Balabenko, O.V. (2011), Upravlinnia malym biznesom [Small business management], Donetsk, Ukraine, 298 p.
4. The State Statistics Committee of Ukraine "The method of sampling set of reporting units in the structural survey of small enterprises" (2010), available at: http://www.ukrstat.gov.ua/metod_polog/metod_doc/2010/536/metod.htm (accessed 14.11.2022).
5. Educational portal, available at: <http://ukped.com/statti/onpd/3056-osnovni-poniattia-statystyky-ymovirnist-sukupnist-vybirka.html> (accessed 18.11.2022).
6. Umanets T.V. (2006) Zahalna teoriia statystyky: navch. posib. K.: Znannia.
7. Marmoza A. T. (2009) Praktykum z matematychnoi statystyky: navch. posib. K.: Kondor.
8. Matkovskiy C.O. (2009) Statystyka: navch. posib. Lviv: «Novyi Svit».
9. Zakhzhai V.B., Fedorchenko V.S. (2006) Teoriia statystyky : navchalnyi posibnyk [Statistics Theory : Educ. tool for students higher teach closed]. Kiev : MAUP.
10. Motoryn R.M. (2004) Mizhnarodna ekonomichna statystyka : pidruchnyk [International economic statistics : a textbook]. Kiev : KNEU.
11. Pidhornyi A.Z., Mylashko O.H., Rusieva O.P. (2012) Mizhnarodna statystyka : navchalnyi posibnyk [International statistics : a textbook]. Odessa : KNEU.
12. Hai O.M. (2008) Okremi aspekty rozvytku natsionalnoi statystyky na suchasnomu etapi [Some aspects of the development of national statistics at the present stage]. Available at: <http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/2459/1/16.pdf> (accessed 19.11.2022).
13. Osaulenko O.H. (2017) Ofitsiina statystyka v systemi natsionalnoi informatsiinoi bezpeky : monohrafiia [Official statistics in the national information security system : monograph]. Kiev : August Trade.
14. Shesternyak M.M. (2019) Suchasni tendentsii rozvytku natsionalnoi statystyky [Modern trends in the development of national statistics]. Proceedings of the Innovative economic mechanisms for the development of enterprises, regions, countries : materials international. Research Practice Conf. (Kyiv, February 15–16, 2019), Kyiv : Taurida National University Vernadsky V.I., pp. 111–115.